

БЕРАГІНЯ, жаночы персанаж усходнеславянскай міфалогіі. Упершыню згадваецца ў трактаце «Слово об идолах» (прыкладна 12 ст., вядомы па копіях 16–17 ст.). У ім невядомы аўтар зрабіў спробу перыядызацыі гісторыі славянскага язычніцтва, і паводле гэтага на самым старажытным стане славяне «клалі требы упирем и берегыням» (а пазней «начали трапезу ставити Роду и рожаницам переже Перуна бога их»). У інш. месцы «Слова об идолах» ужо сучаснікі аўтара «требу кладуть і творять... упирем и берегыням» адначасова з Перуном, Хорсам, Родам і Рожаніцамі, Віламі, Мокашшу, Пераплутам. Этымалагічна назву Б. шэраг даследчыкаў збліжае з імем Перуна і са стараславянскім словам «прегыня» («узгорак, зарослы лесам»), але, верагодна, і змешванне са словам «бераг». Пазней у бел. павер'ях Б. часам атаясамліваюць з русалкамі (Мядзельшчына). У «Слове об идолах» пазнейшай паралеллю Б. падаюцца Рожаніцы. Б.Рыбакоў звязваў слова «берагіня» з рознымі паніццямі: берагам воднай прасторы і з дзеясловам «аберагаць», і лічыць Б. архаічным увасабленнем добрага пачатку, які аберагае чалавека (у процілегласць варожым чалавеку вупырам). А.Кавалеўскі згадваў пра звычай «водитъ перегыню», адмыслова прыбраную дзяўчыну, пасля заканчэння праполкі буракоў, які вядомы на Чарнігаўшчыне, Палтаўшчыне і каля Канева, і звязваў яго з Б.

Літ.: Толстой Н.И. Берегини // Славянские древности: Этнолингвист. слов. М., 1995. Т. 1; К а ц а р М.С. Беларускі арнамент. Мн., 1996. С. 57–59.

Э. М. Зайкоўскі.

БЕРАЗЕНСКАЯ Таццяна Паўлаўна (н. 17.9.1952, г. Каламыя Івана-Франкоўскай вобл., Украіна), бел. і ўкраінская мастачка. Скончыла Мастацкую гімназію ў Будапешце (1970). З 1974 жыве на Беларусі. Працуе пераважна ў кніжнай графіцы. У творчасці звяртаецца да першакрыніц твора, якімі найчасцей выступае народ. Творча пераасэнсаваныя асаблівасці нар. адзення, арнаментальных вырашэнняў у творах удала перадаюць адметнасці бел. нар. ўкладу жыцця, арганічна пераплятаюцца з непасрэдным тэкставым матэрыялам. Яркая дэкаратыўнасцю, запамінальнасцю вобразаў вылучаюцца аформленыя ёю казкі «Лісіца-хітрыца» (1978), «Жаронцы» (1982), «Ох і зала-

тая табакерка» (1987), «Хітрэй свету будзеш» (1991), «Зайкава хатка» (1992), «Залаты птах» (2000), «Перапёлачы» (1982), песні «Сядзіць мядзведзь на калодзе» (1987), скорагаворкі «Мама Мышка сушыла шышкі» (1983), загады «Стаіць цыган на золаце» (2001), небыліцы «Беларускія небыліцы» (1991) кнігі нар. прыкмет і павер'яў: «Зямля стаіць пасярод свету» (кн. 1, 1996), «Жыцця адвечны лад» (кн. 2, 1998), «Зямная дарога ў вырай» (кн. 3, 1999). Некаторыя кнігі ў афармленні Б. перакладзены на многія мовы народаў свету.

Я. М. Сахута

БЁРМАН Іван Андрэевіч (1830-я г. Вільня — 16.1.1893), этнограф, фалькларыст і краязнавец. Член Рускага географічнага таварыства. Скончыў Літоўскую духоўную семінарыю (1857). Служыў святаром Валожынскага прыходу Ашмянскага павета, пасля — Кобрынскім павеце. З 1868 у Вільні, дзе адначасова працаваў законанастаўнікам у Марыінскім вышэйшым жаночым вучылішчы, Віленскай 2-й гімназіі і інш. навучальных установах. Друкаваўся ў «Литовских епархиальных ведомостях», «Виленском вестнике», «Виленском календаре». Вывучаў бел. нар. абрады, звычаі, вераванні, забабоны, прыкметы, збіраў матэрыялы пра нар. каляндар і метэаралогію. За артыкул «Народны дзённік жыхароў Ашмянскага павета Віленскай губерні» ўзнагароджаны бронзавым медалём Рускага географічнага таварыства (1867) і запашаны яго Паўночна-заходнім аддзелам удзельнічаць у напісанні праца па этнаграфіі бел.-літоўскага краю. Пра нар. спосабы вылічэння часу расказаў у серыі артыкулаў «Парадак народнага вылічэння часу і святочныя звычаі ў Паўночна-заходняй Русі» (1869) і ў нарысе «Каляндар паводле народных паданняў у Валожынскім прыходзе Віленскай губерні Ашмянскага павета» (1873), у якіх паказаў, як непісьменны селянін па памяці вызначаў адрэзкі часу паводле пэўных падзей у яго жыцці ці паводле святочных цыклаў, даючы пры гэтым іх падрабязныя апісанні і падкрэсліваючы ў святкаванні рэлігійных свят элементы язычніцтва. Артыкул «Назіранні нашага паўночна-заходняга селяніна адносна надвор'я і ўраджаю» (1870) прысвечаны нар. прыкметам, якія дапамагалі селяніну вызначаць харак-

тар будучага надвор'я і асаблівасці ўраджаю. Падкрэсліваючы рацыянальнасць і верагоднасць многіх прыкмет, Б. адзначаў і забабоннасць многіх вераванняў. У артыкуле «Адносна пякучых пытанняў сучаснага пастырства» (1880) даў ацэнку бел. вясельнаму абраду. Разглядаючы фалькл. і этнаграфічны матэрыял з рэлігійна-асветніцкіх пазіцый, праводзіў думку пра неабходнасць праяўлення павагі да спрадвечных нац. традыцый. У пасмяротна выдадзеным нарысе «Чараўнікі і знахары заходнерускага простанароддзя» (1903) паказаў некалькі груп чарадзейскіх сродкаў, а таксама нар. спосабы супрацьдзеяння злым намерам чараўнікоў. Працам Б. ўласцівы вялікі ахоп звестак, добрая арыентацыя ў нар. матэрыяле і ўменне яго класіфікаваць, дакладнасць назіранняў, дэтальнасць у апісаннях. Нярэдка Б. ужываў у артыкулах трапныя нар. выслоўі, прыказкі, духоўныя вершы, валачобныя, юраўскія, купальскія, вясельныя песні, баллады.

Літ.: Васілевіч У.А. Збіральнікі. Мн., 1991. С. 36–37.

У.А. Васілевіч.

«БЕСКЛАПОТНЫ МАНАСТЫР», казачны сюжэт СУС 922. Адзначаны ў шматлікіх варыянтах ва ўсходне- і заходнеславянскім фальклоры. Бел. казкі на гэты сюжэт апублікавалі У.Дабравольскі, М.Федароўскі, М.Новікаў («Сказки Господарева», 1941). У аснове сюжэта цар, або кароль рускі, задае мудрагелістыя пытанні ігумену «бесклапотнага манастыра», як той сам назваў яго цару: колькі зорак на небе, што каштуе цар, пра што ён думае (чаго ён не ведае, запіс М.Федароўскага). Часам пытанні задае Пётр І. Ігумен за месяц (нават за год, як у варыянце М.Федароўскага) не здолеў адказаць на гэтыя пытанні і вымушаны быў звяртацца да млынара (звольненага манаха), які назваў колькасць зорак на небе — «столька-та квадрыльёнаў». Правяршыць, ці правільны падлік, немагчыма. Кошт цара — 15 або 29 срэбранікаў (менш, чым Ісуса Хрыста). Што думае цар: ён не ведае, хто адказвае на яго пытанні, не ігумен, а млынар або манах (у інш. варыянтах усходне-славянскіх казак: селянін, пастух, салдат, вадавоз). У бел. варыянтах сюжэта цар не карае ігумена (бернардына). Казка, запісаная У.Дабравольскім, не пазбаўлена вострага сац.

зместу: цар заехаў у кузню, спытаў у каваля, чаму ён такі худы, і пачуў адказ: «Ад працы». А ў манастыры спытаў у манаха, чаму ён тлусты. Той адказаў: «Ад трудоў правідных: Богу малюсь». Паслаў цар Пётр яго на месяц у кузню малатабойцам. Праз месяц убачыў яго худым, знясіленым. Укленчыў манах перад ім і папрасіў дараваць яму. Пётр злітаваўся, вярнуў яго ў манастыр. Даследчыкі тлумачаць паходжанне сюжэта з 7 ст. (на Блізкім Усходзе), у Еўропе — з 9 ст., а шырокае вуснае распаўсюджанне ў 13–16 ст. Сюжэт выкарыстоўваўся ў мастацкай літаратуры.

Літ.: Баргаг Л.Р. Сюжэты і матывы беларускіх народных казак. Мн., 1978. С. 150–151.

А.С. Фядосік.

БІБЛЕЙСКІЯ СЮЖЭТЫ, ВОБРАЗЫ І МАТЫВЫ

Традыцыйная культура беларусаў развівалася ў кантэксце хрысціянскай цывілізацыі. Адбывалася фалькларызацыя біблейскіх архетыпаў. Яны трансфармаваліся ў фалькл. свядомасці, спецыфічных для нар. культуры формах паэтыкі, філасофіі і эстэтыкі. Старазапаветныя і новазапаветныя Б.с., в. і м. выявіліся ва ўсіх відах нар. творчасці, найбольш у *чарадзейных казках, легендах, абрадавых песнях, замовах, тэатралізаваных містэрыях, у батлейцы*. Уплыў *Бібліі* на фальклор абумоўлены аднатыпнасцю, структурнай блізкасцю біблейскай і фалькл. паэтыкі, кампазіцыі, іх генетычнай сувяззю з *міфалогіяй*, кантрастнай вобразнасцю, гуманістычным зместам, верай у спрадвечныя духоўныя каштоўнасці. Але фалькл. інтэрпрэтацыя біблейнай гісторыі, старазапаветных і новазапаветных сюжэтаў адрозніваецца ад багаслоўскай экзэгетыкі. Стваральнікі фальклору рэдка закраналі тэалагічную праблематыку, тлумачылі яе паводле набытай жыццёвай мудрасці і сваёй філасофіі жыцця, арыентаванай на сцвярджанне вітаісцкіх (жыццестваральных) каштоўнасцей. Шырока выкарыстоўваліся мастацкія прыёмы *травестацыі* і гратэскавых форм камічнага (гл. *Гратэск*), узнёслыя вобразы *Бібліі* набылі амбівалентны сэнс (гл. *Амбівалентнасць*). У вобразнай сістэме фальклору адбывалася дэсакралізацыя біблейных касмаганічных, этылагічных, антрапаганічных уяўленняў, вобразаў дэміурга і *культурнага героя*, перавод